

*school schedule, annual scheme in educational work. The conditions and ways of introduction of the perspective lines in the work of physical culture teachers were disclosed, both at the lessons and in the extracurricular classes and out-of-school activities. Close perspective is as an aim to organize happiness, which should call for live and convert it into the reality, according to the concept of A. Makarenko, during the lessons of physical culture which is connected to the motivation towards the achievements of pupils. The usage of the differentiated approach to the pupils would make close perspective for each pupil more individual, which envisages their dependency on chosen forms, methods and means of physical education. The contents and forms of the organization of middle perspective, determined by A. Makarenko, helps to disclose the assistance of the artistic holiday, organized by physical culture teacher. Such a perspective is a joint event, but somewhat removed in time. The primary condition is participation of all the members of the class in the building of the middle perspective – every participant gets personal role according to his causes and interests. Other forms of building the middle perspective were disclosed in the physical-curative and mass-sport activity of the teacher. The distant perspective, according to A. Makarenko, should be serious and have a high aim, which is risen to the pupils, that is connected with their future and can be introduced in the voluntary activity process in the physical and sport sphere. Practical acquirements of pupils-volunteers help them to plan perspectives, reach success, become an active participant of the social events and in such a way to prepare them for the future life. The perspective principle helps lead the educational activity effectively, form the motivation in achievements and the next day's happiness of the pupils. The perspective of further surveys are the broadening of the joint range of creative things and socially directed projects in the sphere of school physical culture and children's and youth sport.*

**Key words:** *principle of perspective lines, close, middle, far perspective, teacher of physical culture, educative, physical-curative, mass-sport, volunteer activity.*

УДК 37.07:37.091.4

**Любов Пшенична**

Сумський державний педагогічний  
університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0002-2840-2189

**Ольга Скиба**

Сумський державний педагогічний  
університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-003-4214-4515

DOI 10.24139/2312-5993/2018.02/254-269

## **УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ СЬОГОДЕННЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ МАКАРЕНКІВСЬКОЇ СПАДЩИНИ**

*Управлінська, так само як і творча, спадщина А. С. Макаренка досі не може залишити людину байдужою і має багато прихильників у наш час. Управлінців, науковців, учителів-новаторів захоплюють організований ним педагогічний процес, безпрецедентний за масштабами та результатами соціальної реабілітації, головними умовами якого є ефективний вплив праці на зростаючу особистість вихованця, її систематичність, послідовність використання новітніх технологій, урахування нахилів кожного, а також поєднання з навчанням. Макаренко розглядав педагогічний процес як головний компонент соціалізації – цілісне й безперервне явище, що дає підставу*

*розглядати його педагогіку як стратегічно перспективну і довів, що соціальний розквіт суспільства здійснюється засобами всебічного розвитку людини.*

**Ключові слова:** макаренківська спадщина, управлінський аспект, наукові досягнення, новаторська практика, оригінальні творчі висновки, виховання громадянина-патріота, самоврядування, чинники управлінського впливу.

**Постановка проблеми.** В історії світової науки є імена, які визначають перехід наукового знання в якісно новий стан, акумулюючи досягнення своїх попередників, та власними здобутками відкривають нові методи наукового знання, залишають яскравий шлях, гідний для наслідування низкою наступних поколінь. Саме до когорта таких першопроходців і належить видатний український діяч, науковець, практик, письменник, публіцист, керівник, учитель, вихователь, письменник, публіцист і наставник Антон Семенович Макаренко.

Його педагогічну спадщину становлять понад 150 творів різноманітного спрямування: романи, повісті, оповідання, п'єси, сценарії, педагогічно-публіцистичні статті, у яких висвітлено новаторську практику, теоретичні положення, управлінські аспекти, методи наукового пізнання та сформульовано оригінальні творчі висновки, які, окрім власних здобутків, поєднують надбання народної педагогічної мудрості, адже вийшовши з глибин народу, Антон Семенович тонко відчував можливості народних виховних засобів і мудро вплітав їх до своїх навчально-виховних заходів, обстоював їх у своїх творах та повсякденній діяльності. Особливо вдало він використовував скарби народної педагогіки в розв'язанні управлінських проблем.

Управлінський аспект педагогічної діяльності А. С. Макаренка має багато складників і полягає в органічному поєднанні навчання, розуміння й виховання дисципліни, гармонійного розвитку особистості, широкого діапазону у формування самостійності та самоврядування, виховання в колективі з продуктивною працею. У своїй практиці він послідовно керувався відомими положеннями основоположників, які привели педагога до висновку, що праця без освіти, без громадянського й суспільного виховання, які йдуть попереду, не приносить бажаного виховного результату.

**Аналіз актуальних досліджень.** Тематиці механізмів управління установами, підприємствами, закладами присвячені дослідження зарубіжних учених А. Берлі, Б. Блек, Дж. Блізі, Дж. Капріо, Б. Трікер, Д. Сіммонс, О. Уільямсон та ін.; визначення сутності і структури механізму менеджменту та структуризації формування організаційно-економічного механізму управління підприємством вивчалися багатьма вітчизняними та закордонними авторами, серед яких: О. Волков, М. Грещак, О. Гребешкова, М. Денисенко, О. Добикіна, С. Жданов, С. Касьянюк, О. Коцюба, В. Рижиков, А. Садеков, В. Скляренко, В. Цурик. Механізмам керівництва загальноосвітнім навчальним закладом присвячені

дослідження В. Бегея, Є. Березняка, В. Бондаря, Г. Єльнікової, О. Козлової, В. Кричевського, В. Маслова, Н. Островерхової, В. Пікельної та ін.

**Метою статті** є виокремлення чинників управлінського впливу на колектив через призму макаренківської спадщини.

**Методи дослідження.** З метою досягнення мети в роботі використані теоретичні методи дослідження, які містять вивчення й аналіз творчої та управлінської діяльності видатного педагога А. С. Макаренка, узагальнення наукових і навчально-методичних джерел щодо впровадження макаренківської спадщини в освітній процес сьогодення.

**Виклад основного матеріалу.** Педагогічна наука сьогодні сприяє процесу управління, реалізації кадрової політики, формуванню у виробничих, наукових, педагогічних та управлінських колективах здорового морального клімату. Антон Семенович Макаренко передав багатий досвід для майбутніх поколінь, адже його творча біографія є своєрідною моделлю розвитку педагогічної науки, що включає власний досвід, особистий підхід до управління навчально-виховним процесом, відображає притаманні йому погляди, підходи, дослідження, вірування й уподобання.

У працях А. С. Макаренка приділено увагу багатьом аспектам, що в наш час є актуальними для управлінської діяльності: визначено зміст, форми і методи управління навчально-виховним процесом у світлі новаторських педагогічних ідей А. Макаренка та досвіду його роботи в колонії щодо розкриття здібностей кожної дитини; проаналізовано процеси змін управлінської парадигми відповідно до розвитку суспільства в цілому; окреслено шляхи й засоби підготовки вихованців шкіл-інтернатів до самостійної трудової діяльності, до справжніх взаємних стосунків між людьми; визначено, покроково, етапи організації та проведення виробничих зборів; розкрито способи підвищення ефективності управлінської діяльності у сфері профілактики правопорушень; констатовано, що найбільш поширеними напрямками розвитку лідерських здібностей керівника є самоосвіта і самооцінка, розширення світогляду, зміна способу мислення, накопичення досвіду у вирішенні завдань, взаємовідносини всередині організації; доведено істинність тези про сутність майстерності керівника школи, яка полягає в тому, щоб «зберігаючи строгу супідрядність, відповідальність, дати широкий простір суспільним силам школи, громадській думці, педагогічному колективу, шкільному друку, ініціативі окремих осіб і розгорнутій системі шкільного самоврядування» [9, 177].

А. С. Макаренко вважав, що мета виховання впливає з наших соціальних потреб, з нашого суспільного життя і під метою виховання розумів програму людської особистості, програму людського характеру, при цьому в поняття «характер» він вкладав весь зміст особистості, тобто і характер зовнішніх проявів та внутрішньої переконливості, і політичне

виховання, і знання, і вважав, що педагоги повинні мати таку програму людської особистості, до якої повинні прагнути.

Головну мету власної управлінської діяльності А. С. Макаренко вбачав у поступовому цілеспрямованому вихованні вчителя-новатора, учителя-дослідника, який, застосовуючи напрацювання видатних педагогів минулого та найновіші педагогічні технології, міг би ефективно працювати над розкриттям здібностей кожної дитини та підготовкою її до реальної дійсності, до трудової діяльності, до справжніх гуманних стосунків між людьми [1, 84].

Концепція нової української школи ставить перед учителем-новатором завдання: замість запам'ятовування фактів та визначень понять, учні повинні набувати компетентностей – динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність дитини успішно соціалізуватися, провадити професійну та подальшу навчальну діяльність. Тобто формується ядро знань, на яке будуть накладатись вміння цими знаннями користуватися, цінності та навички, що знадобляться випускникам української школи у професійному та приватному житті.

Особистісно-орієнтована модель управлінської діяльності керівника, яка проявляється в позитивному, доброзичливому ставленні учасників навчально-виховного процесу до педагогів і школи, турботу дітей одне про одного, формування активного члена соціуму, в змозі забезпечити такі високі рівні взаємодії вчителя та учнів, як співробітництво і співтворчість. Яскравим прикладом такого рівня відносин були відносини, які склалися в колективах, очолюваних А. Макаренком, бо саме там, де педагогічний колектив живе змістовним цілеспрямованим духовним життям, де педагоги працюють захоплено і творчо, там є справжній учнівський колектив, здатний долати труднощі, розв'язувати серйозні завдання, виховувати високі громадські почуття.

Червоною ниткою в макаренківській спадщині простежуються концептуальні положення теорії соціальної психології, де системоутворювальним чинником в управлінській діяльності А. С. Макаренка виступає феномен соціальних відносин. Він визначає людину як продукт соціальних відносин і через індивідуальне виховання, шляхом формування в дитини досвіду суспільних відносин, створював здоровий колектив, а, відтак, соціально здорову особистість. Його головною метою було: виховання особистості в колективі як метод спільний для всіх і в той самий час як такий, що дає можливість розвиватися кожному.

Концепція нової української школи, спираючись на макаренківські чинники, визначає, що кожна дитина – неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями, тому *місія* нової української школи – допомогти розкрити й розвинути здібності, таланти та можливості кожної дитини на основі партнерства між учителем, учнем і

батьками. Школа, працюючи на засадах *педагогіки партнерства*, у своїй діяльності використовує такі принципи цього підходу:

- повага до особистості;
- доброзичливість і позитивне ставлення;
- довіра у відносинах та стосунках;
- діалог-взаємодія-взаємоповага;
- розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);
- принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей) [12].

Особистісний підхід у сучасній українській школі ґрунтується на макаренківському досвіді, який спрямований на визнання дитини найвищою цінністю й забезпечує створення відповідних умов для становлення учня як особистості, яка живе повноцінним життям, у якій збалансовані тенденції до самореалізації, саморозвитку й самозбереження. Його особливістю є розвиток індивідуальних пізнавальних здібностей дитини, що потребує особливої уваги до процесу засвоєння програмового матеріалу, а ознаками – зосередження на потребах дитини; діагностична основа навчання; переважання навчального діалогу; ситуація вибору і відповідальність; співпраця, співтворчість між дітьми й педагогом; турбота про фізичне, психічне, соціальне та духовне здоров'я кожного вихованця; пристосування методики до навчальних можливостей і освітніх потреб дитини; стимулювання розвитку й саморозвитку дитини; перенесення засвоєного в нову життєву ситуацію.

Макаренківська теорія та практика визначає, що основними способами спілкування дорослого з дитиною в такому разі є: запрошення, співпраця, розуміння, визнання дитини такою, якою вона є, уміння стати на її позицію. Найважливішими завданнями навчально-виховної роботи, яка реалізує особистісно орієнтований підхід до дитини і в наш час, є: навчити жити в змінному, плинному світі, адаптуватися до змін, відчувати смак свободи, самоактивності, власної творчості, розвинути базис особистості культури, навчити бути частиною суспільства, тобто, сучасна школа не тільки навчає – школа творить (формує) особистість, яка здатна вчитися і яка хоче вчитися, при чому вчитися не просто заради процесу, а у співвідношенні зі своїми особистісно значущими потребами [3, 185].

Ми поділяємо думку науковців, що особливо цінними у спадщині А. С. Макаренка є взаємовідносини між особистістю та колективом, і перше, що викликає симпатію – це повноцінний, без будь-яких відтінків фальші, демократичний стиль відносин, де основний принцип керівника – якомога більше вимагати від особистості, але разом із тим і проявляти більше поваги до неї. Побудована А. С. Макаренком система розвитку та становлення

колективу забезпечила створення колективу з високим рівнем виконавчої дисципліни, постулатами якого користуються керівники й сьогодні:

- *перша стадія* – керівник бере на себе всі повноваження;
- *друга стадія* – створення дієвого ядра, яке свідомо підтримує всі вимоги керівника колективу;
- *третьа стадія* – передбачає колегіальне вирішення всіх питань життя колективу демократичним способом – на основі прийняття рішення більшістю голосів;
- *четверта стадія* – є найвищою стадією самовиховання, коли кожен член колективу, виходячи з інтересів колективу, сам бере на себе обов'язки і не тільки виконує їх, а ще й сам себе контролює. Дотримання керівниками всіх вимог побудови колективу об'єднує всіх у колектив і є рушієм його розвитку.

В основу виховання особистості А. С. Макаренка ставив колективну працю, яка тісно й органічно поєднана з навчанням, спортом, дозвіллям. Повсякденна педагогічна практика та управлінська діяльність вимагають зосередження на проблемах змісту і стимулів трудової діяльності учнів, проблемах організації трудових колективів дітей, проблемах трудової дисципліни й педагогічного впливу в умовах суспільно корисної праці школярів, прагнучи, щоб знання, набуті в класі, учні втілювали в конкретних корисних справах, адже праця – основа життя, основа виховання. Вона – не тільки джерело багатства, а й найкращий архітектор розуму, тіла і здоров'я людини [2, 1].

Особливістю концепції трудового виховання в А. С. Макаренка є підхід до професійного навчання й виховання на основі господарської, соціально-економічної та управлінської діяльності; він розглядає працю не лише з точки зору виробництва, але й з точки зору психолого-педагогічного значення, які й нині не втратили свого значення – це інтелектуальна насиченість трудового і професійного навчання. У трудовому вихованні А. С. Макаренка робить акцент на таких принципах: праця повинна бути творчою, радісною; важлива користь праці в моральному й духовному розвитку людини; у праці виховуються правильні стосунки між людьми; праця має позитивний вплив на фізичний розвиток людини; праця має важливе значення в особистому житті людини: побудові кар'єри, створенні матеріальних цінностей.

Трудове виховання учнів та студентів здійснюється у процесі різноманітних видів їх діяльності: навчанні, науково-дослідній роботі, виробничій практиці, суспільній, громадській та побутовій праці.

Навчальна праця є основним видом трудової діяльності учнів, вихованців, студентів, а тому виступає основним засобом трудового виховання, у процесі якого вони здобувають знання, набувають уміння та навичок, спонукає до подолання труднощів, уміння проявляти волю й

наполегливість, самостійності, прояву розумових напружень, а впровадження в навчальний процес активних та інноваційних методів навчання і виховання, активна пошукова діяльність сприяють перетворенню навчальної праці на творчу розумову діяльність, яка надає відчуття задоволення від досягнутих результатів, формує професійні якості майбутніх фахівців. Навчальна праця є засобом надбання інтелектуальних здібностей, фактором усебічного розвитку особистості, надбанням професійних знань і методів професійної діяльності, необхідною умовою реалізації соціальної, виробничої, суспільно-політичної та культурної активності молоді.

Навчальна праця тісно пов'язана з науково-дослідною роботою, яка дає можливість людині формувати такі якості, як здатність творити, вона розвиває творче мислення, індивідуальні здібності, дослідні навички, дозволяє здійснювати підготовку ініціативних фахівців, розвиває наукову інтуїцію, творчий підхід до сприйняття знань та практичне застосування їх для вирішення завдань і наукових проблем.

Реалізована в комплексі науково-дослідна діяльність учнівської та студентської молоді забезпечує розв'язання таких завдань, як формування наукового світогляду, оволодіння методологією й методами наукового дослідження; надання допомоги їм у прискореному оволодінні спеціальністю; розвиток творчого мислення та індивідуальних здібностей у розв'язанні практичних завдань; прищеплення навичок самостійної науково-дослідної діяльності; розвиток ініціативи, здатності застосовувати теоретичні знання у своїй практичній роботі; залучення найбільш здібних молодих людей до розв'язання наукових проблем, що мають суттєве значення для науки і практики; постійне оновлення і вдосконалення своїх знань; розширення теоретичного кругозору і наукової ерудиції у профорієнтації до майбутньої професії та становленні майбутнього фахівця.

Здобуті в навчальній діяльності знання та наукові пошуки доповнюються засобом виробничої практики, яка дає великі можливості у вихованні професійно-трудової культури майбутніх фахівців, розкриває зміст і характер сучасних вимог до майбутньої самостійної трудової діяльності, поглиблює пізнання специфіки обраної спеціальності, дозволяє знайомитися з новітніми методами праці та вчить працювати у трудових колективах.

Корисним чинником управлінського впливу на виховний процес є суспільна та громадська діяльність – це звичний спосіб існування небайдужої активної людини, можливість прожити своє життя не даремно, з користю для себе і для суспільства та є невід'ємною складовою життєдіяльності молоді. Цей вид праці має добровільний характер і включає в себе сукупність напрямів та форм громадської та суспільної роботи учнівської і студентської молоді: студентські клуби, спортивні секції, лекторські групи, трудові та волонтерські загони, загони вожатих, він формує в молоді відповідальне ставлення до трудової діяльності, уміння

працювати в колективі, підтримувати коректні стосунки з людьми, є успішною школою розвитку лідерських якостей, школою становлення особистості. Для багатьох молодих людей участь у громадському житті та суспільній праці є початком громадської діяльності. Також невід'ємною складовою трудового виховання є побутова праця, яка, у першу чергу, передбачає підтримку чистоти, порядку, роботу із самообслуговування.

Важливим елементом трудового виховання є формування позитивної трудової мотивації та дисципліни праці, які проявляється у виробленні творчого характеру праці, а тому особлива увага в управлінській та педагогічній діяльності Антона Семеновича приділяється формуванню особистісних якостей майбутніх фахівців, де ідея виховання дисциплінованості, як категорія морального та політичного впливу, пронизує всі сфери їх діяльності. Справжня дисципліна не може бути умовою роботи, вона може бути тільки результатом усієї роботи та всіх методів [2, 203]. Макаренківське поняття «дисципліна точності» є особливим стереотипом у праці, діях, у характері мислення та психологічних функцій, що проявляється в економічному використанні часу, умінні довести розпочату справу до кінця, моральній поведінці особистості та всього колективу.

Цінними й актуальним для сьогодення в педагогічній діяльності А. Макаренка є розкриття сутності виховання патріота-громадянина, особистості, яка повинна підкорити свої інтереси колективній справі, повинна працювати на благо Батьківщини. На думку А. Макаренка, метою загальнолюдського значення є виховання патріотизму, колективізму, соборності, чесності, дбайливості, ощадливості, відповідальності, працездатності, щирості, прямоти, поваги до іншої людини, її інтересів [4, 13].

*Патріотизм* (від грецького *paths* – батьківщина) – це любов до Батьківщини, до себе, до інших людей, своєї нації, її духовних і матеріальних цінностей та надбань, відданість їй і своєму народу. Сьогодні це почуття є особливо актуальним для кожного українця. Людина стає громадянином тільки тоді, коли має почуття любові до Батьківщини, готова оберігати її честь і славу, примножувати її багатства, а за необхідності – віддати власне життя за її свободу й незалежність.

Виховання патріотизму в управлінській діяльності – це цілеспрямована й систематична діяльність із ознайомлення дітей із явищами суспільного життя, участь у національних і державних святах, формування в підростаючого покоління патріотичної свідомості, почуття вірності своїй Батьківщині, організації практичної діяльності дітей у праці, грі, творчій діяльності, спостереженні, засобами мистецтва.

Наш складний час ставить перед закладами освіти, дитячими колективами, сім'єю високе завдання – виховати громадянина-патріота, відданого своїй країні, готового віддати своє життя за її свободу й



незалежність. І це нам вдалося, адже від Майдану і протягом уже чотирьох років українські сини та доньки віддають своє життя за вільну Україну.

Основним напрямом і головним чинником патріотичного виховання є родинне виховання, що формує уявлення про сім'ю, родину, рід, знайомить із традиціями та культурою українського народу, історією країни, її державними символами, формує знання про людство і світ в цілому. Ефективними методами патріотичного виховання є запрошення членів родини на шкільні заходи, зустрічі з батьками на їх робочому місці, з цікавими людьми, екскурсії вулицями рідного міста, до визначних місць та історичних пам'яток, вивчення культури, традицій і побуту українського народу. Знайомство з традиціями, народною мудрістю та творчістю, українськими народними промислами, забезпечують етнізацію дитини через наповнення виховання національним змістом, що забезпечує формування в особистості національної самосвідомості, її природне входження в духовний світ свого народу, нації, формують самосвідомість, національне самовизначення особистості.

Виховання громадянина-патріота здійснюється в єдності з різними напрямками виховної роботи. Аналіз педагогічної спадщини А. Макаренка свідчить про те, що в центрі своєї виховної системи він ставив трудове, моральне, патріотичне виховання, підготовку молодого покоління до життя; багато важливих проблем, зокрема: колектив і особистість, свобода й обов'язки, авторитет, влада і такт, свідомо дисципліна, повага тощо [13, 15–16].

На основі аналізу теоретичної спадщини А. Макаренка можна стверджувати, що повноцінний громадянин-патріот для нього – це людина, яка активно демонструє позитивні моральні цінності в ділових і міжособистісних стосунках із людьми; той, хто працює осмислено, відчуває себе господарем своєї країни; який володіє економічною грамотністю, уміє управляти виробничим колективом; готовий долати об'єктивні й суб'єктивні труднощі на шляху до соціально-ціннісної мети; сім'янин, який успішно виховує власних дітей; адекватно оцінює свою соціальну значущість і тому володіє почуттям власної гідності [10, 8].

Патріотичне і трудове виховання, маючи різні напрями в розв'язанні своїх завдань, між собою тісно пов'язані, адже однією з головних характеристик патріотизму є його дієвий характер, що виявляється у слугуванні людині Батьківщині через призму трудової діяльності. Отже, А. Макаренко пов'язував трудову діяльність із розвитком патріотичної свідомості дітей, патріотичних почуттів і розуміння свого обов'язку перед Батьківщиною і ці чинники були і є актуальними сьогодні:

- виховання правової культури, поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки – Герба, Прапора, Гімну України та історичних святинь;

- утвердження у свідомості громадян об'єктивної оцінки ролі українського війська в українській історії, спадкоємності розвитку української армії у відстоюванні ідеалів свободи та державності України і її громадян;

- успадкування патріотичних, духовних і культурних надбань українського народу, що сприяє набуттю соціального досвіду, який є нероздільною частиною в патріотичному вихованні молоді;

- самореалізації особистості, забезпечення сприятливих умов для її повноцінного, всебічного та гармонійного розвитку;

- формування психологічної та фізичної готовності молоді до виконання громадянського й конституційного обов'язку, відстоювання національних інтересів і незалежності держави, а також, мотивації молоді до державної та військової служби;

- створення умов для розвитку професіоналізму, громадянської активності, високої мотивації до праці як основи конкурентоспроможності громадянина й держави;

- забезпечення духовної єдності поколінь через виховання поваги до батьків, людей похилого віку, турбота про молодших та людей із особливими потребами;

- сприяння розвитку фізичного, психічного та духовного здоров'я, задоволення естетичних і культурних потреб особистості.

Стаття 40 Закону України «Про вищу освіту» наділяє студентське самоврядування повноваженнями щодо управління закладом вищої освіти з метою його ефективної діяльності. Ми розглядаємо систему студентського самоврядування як цілісний структурований механізм, який дає змогу студентам через самоорганізовану діяльність брати участь у керівництві справами свого колективу у взаємодії з усіма органами управління закладом, захищати власні права та інтереси, сприяє гармонійному розвитку особистості майбутнього фахівця, виховуючи лідерські якості, соціальну активність [6, 7], а сама ідея центрального органу самоврядування в колективі – ради командирів – це відкриття А. С. Макаренка, яким він заслужено пишався і яке високо цінував: «Рада командирів допомагала мені працювати протягом 16 років, і я тепер відчуваю вдячність, серйозну й вагому шану до цього органу, який поступово змінювався, але завжди залишався лише якимось одним тоном, одним обличчям, одним рухом» [8, 256].

На законодавчому рівні сьогодні затверджені вимоги, що винятково за погодженням з органом студентського самоврядування може бути ухвалено:

- відрахування осіб, які навчаються в закладі вищої освіти, та їхнє поновлення на навчання;

- переведення осіб, які навчаються в закладі вищої освіти за контрактом за рахунок коштів фізичних та юридичних осіб, на навчання за державним замовленням;

- призначення заступників: декана факультету, директора інституту, керівника закладу вищої освіти;

- поселення осіб, які навчаються в закладі вищої освіти, у гуртожиток і виселення з нього [5].

У цьому контексті переконливим сьогодні є макаренківське твердження, що самоврядування виступає потужним виховним потенціалом для особистісного зростання студентів, розвитку в них організаторських, лідерських, комунікативних, морально-етичних якостей.

У макаренківській системі самоврядування складна система колективних залежностей виховує вміння керувати та підкорятися і має значущість регулярно діючих інститутів тільки тоді, коли:

- адміністрація закладу в жодному разі не підміняє органів самоврядування й самостійно не вирішує питань, які належать до їхньої компетенції, навіть якщо рішення керівництва вочевидь більш правильне і результативніше;

- кожне рішення органів самоврядування неодмінно має бути виконано невідкладно та бездоганно;

- якщо адміністрація вважає за неможливе виконання помилкового рішення того чи іншого органу самоврядування, вона має апелювати до загальних зборів, а не просто скасовувати рішення. Оскільки орган самоврядування один, він має залишатися в очах вихованців верховним органом комуни, а якщо вихователі не впливають у цьому органі так, щоб постанови були корисні для справи, то виправляти це безсилля застосуванням формальних прав шкідливо;

- головним методом роботи адміністрації має бути вплив у самих органах самоврядування;

- робота в органах самоврядування не повинна віднімати у вихованців забагато часу, щоб вони (вихованці) не вважали тягарем свої обов'язки і не перетворювалися на «чиновників»;

- облік роботи всіх органів самоврядування має бути точно визначений, і всі їхні рішення слід записувати [7, 273–274].

Студентське самоврядування розповсюджується на всі види діяльності: навчальну, наукову, трудову, громадську, спортивну, культурну, художню. Дієву роботу з підвищення успішності, покращення дисципліни, залучення до активного студентського життя здійснюють студентські директорати, деканати та старостати: призначення стипендій, наданні студентам місць проживання в гуртожитках, організація побуту студентів.

Для цивілізованого суспільства завжди були, є й будуть актуальними проблеми профілактики правопорушень, не винятком є і початок третього

тисячоліття, де росту злочинності сприяє недостатня результативність профілактичної діяльності як органів внутрішніх справ, що є наслідком відтоку кваліфікованих кадрів і зниження професійного рівня працівників, а також послаблення виконавчої дисципліни, невирішеності багатьох проблем правового, кадрового, фінансового, матеріально-технічного забезпечення, соціального захисту особового складу, так і профілактично-виховна діяльність у закладах освіти [11, 3].

Особистісно орієнтоване управління профілактикою правопорушень у закладах освіти спрямоване на забезпечення особистісного зростання учасників освітнього процесу, стабільність та комфорт у всіх видах діяльності. Його метою є: постійне моделювання умов виховання на основі створення ситуації успіху, завдяки яким спостерігається зростання особистості, з'являються мотиви до самовизначення, самоактуалізації та самореалізації; залучення учасників освітнього процесу до колективного управління профілактичною роботою та самоуправління на відповідних рівнях, що передбачає відповідальність за результати та наслідки власної діяльності.

Вибір способу поведінки в молодій людині існував завжди, але сьогодні в умовах поширення бездоглядності та безпритульності, пов'язаних із соціальним сирітством, кризою сімейних взаємин, збільшенням числа деструктивних сімей, послабленням виховної функції сім'ї, вільної пропаганди алкоголю, тютюну, поширення ВІЛ/СНІДу та наркоманії, діти та молодь складніше піддаються реабілітаційним заходам, часто не прагнуть змінити вироблений стиль життя, а іноді цей вибір зробити непросто й часто він робиться не на користь дитини.

На нашу думку, у пошуках комплексних заходів щодо профілактики правопорушень ми все частіше повинні звернутися до безпрецедентного досвіду успішної соціалізації безпритульних дітей у закладі інтернатного типу, який мав місце на початку 20-х років у педагогічній практиці А. С. Макаренка. У цьому закладі А. С. Макаренко працював не просто з дітьми, позбавленими батьківського піклування, а з малолітніми правопорушниками, які переживали соціальну депривацію та мали складний психічний стан ще й тому, що саме суспільство вимагало їх ізоляції. Проте виховний процес на цю категорію дітей був здійснений таким чином, що жоден із трьох тисяч його вихованців не мав рецидиву асоціальної поведінки.

Як вдумливий керівник дитячого закладу, Антон Семенович розумів, що його вихованцям допоможе лише така система організації виховання, яка навчить їх працювати, боротися за власну честь і гідність, чинити опір негативним проявам. Він був переконаний, що для їхнього порятунку повинен бути з ними непохитно вимогливим, суворим і твердим.

Макаренко спочатку вважав, що його завдання – виправити душі у правопорушників, але поступово він підвищує вимоги і до своєї справи, і до себе, і до своїх вихованців, оскільки він переконується, що ніяких

правопорушників немає, є люди, що потрапили у важке становище, і життя кожного з них є дитячим горем маленької, кинуті на самоті людини, яка вже звикла не розраховувати ні на яке співчуття, а тому для їх порятунку він був непохитно вимогливим, суворим. Макаренко поступово «лікує» їх душі, юнаки й дівчата отримують все необхідне для входження до суспільства, вони стають щирими, гарячими і благородними людьми.

Модель учнівського колективу, яка виникла на основі спільної діяльності і спільних цілей, чіткої демократії життя дітей, високого динамізму взаємовідносин учнівського та вчительського колективу, створена видатним педагогом, є неперевершеною й сьогодні, вона допомагає оновити виховну роботу в сучасних шкільних колективах. Форми організації дітей, запропоновані та створені А. С. Макаренко, перенесені у практику роботи сучасної школи, ґрунтуються на справжньому піклуванні про долю дітей, реалізуються через засоби колективного вироблення рішень та свідомої дисципліни, в атмосфері, яка формує почуття господаря у своєму колективі і країні.

Важливим уроком для нас є висновок видатного педагога про те, що управлінський процес полягає не в красивих словах і деклараціях, а у відповідальності, повсякденній реальній роботі зі створення нормальних умов для здорового побуту, навчання, праці, освоєння професії, фізичного зростання й духовного росту молоді людини. Його управлінська діяльність увібрала в себе кращі досягнення класичної педагогіки. Вирішуючи складні педагогічні проблеми, він дав дороговказ людству вірити в педагогіку, її випереджальну функцію в розвитку дитини.

**Висновки та перспективи подальших наукових розвідок.** Значимість науково-практичного доробку А. С. Макаренка полягає не лише в отриманні об'єктивної оцінки розвитку теорії управління певного періоду, а й у необхідності використання його ідей для вирішення управлінських проблем сьогодення, спрямованих на: виховання особистості, організацію колективу та культури колективної праці, формування громадської думки, виховання громадянина-патріота, поєднання поваги з вимогливістю, виховання дисциплінованості, використання змагання, розумних і мотивованих видів заохочень, профілактику правопорушень, створення позитивних традицій, розбудову системи самоврядування. Управлінська теорія і практика А. С. Макаренка доводить необхідність впливу всіх педагогічних чинників, спрямованих на досягнення цієї мети.

У подальшому планується проведення педагогічного дослідження щодо аналізу ефективності реалізації управлінського процесу в умовах конкретного закладу вищої освіти з використанням методів А. С. Макаренка.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Андриевский, М. К., Павелко, В. В. (1986). Использование педагогического наследия А. С. Макаренко в практике работы школы-интерната. *А. С. Макаренко и Полтавщина: тезисы докладов и сообщений областной научно-практической конференции*, (сс. 84–86). Полтава: Полтава (Andrievskii, M. K., Pavelko, V. V. (1986). Use of the pedagogical heritage of A. S. Makarenko in the practice of the boarding school. *A. S. Makarenko and Poltava: proceedings of the regional scientific and practical conference* (pp. 84–86). Poltava: Poltava).
2. Андрієвський, М. К. (1981). Плакаємо парость молодю. *Радянська освіта*, 11, 1 (Andriievskiy, M. K. (1981). We are gassing a young couple. *Soviet Education*, 11, 1).
3. Бондар, С. П. (2011). Методи навчально-пізнавальної діяльності учнів як важливий компонент особистісно-орієнтованого навчання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 26, 184–189 (Bondar, S. P. (2011). Methods of educational and cognitive activity of students as an important component of person-oriented learning. *Scientific journal of N. P. Drahomanov NPU. Series 5. Pedagogical sciences: realities and perspectives*, 26, 184–189).
4. Гребенина, Л. К. (2008). Использование идей А. Макаренко в современной школе. *Педагогическое образование и наука*, 3, 13–17 (Hrebenina, L. K. (2008). Using the ideas of A. Makarenko in modern school. *Pedagogical education and science*, 3, 13–17).
5. Закон України «Про вищу освіту» (*Law of Ukraine "On Higher Education"*) (2014). Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
6. Кращенко, Ю. П. (2012). *Виховання лідерських якостей майбутніх учителів у системі студентського самоврядування* (автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 ). Київ (Krashchenko, Yu. P. (2012). *Educating the leadership qualities of the future teachers in the system of student self-government* (DSc thesis abstract). Kyiv).
7. Макаренко, А. С. (1983). Письмо А. М. Горькому. *Педагогические сочинения в 8 т., М. И. Кондаков, В. М. Коротов, С. В. Михалков, В. С. Хелемендик (ред.), 1, (с. 261). Москва: Педагогика (Makarenko, A. S. (1983). Letter to A. M. Gorkii. *Pedagogical works in 8 volumes*, M. I. Kondakov, V. M. Korotov, S. V. Mikhalkov, V. S. Helemendik (Ed.), 1, (p. 261). Moscow: Pedagogy).*
8. Макаренко, А. С. (1984). О моем опыте. *Педагогические сочинения в 8 т., М. И. Кондаков, В. М. Коротов, С. В. Михалков, В. С. Хелемендик (ред.), 4, (сс. 260–261). Москва: Педагогика (Makarenko, A. S. (1983). About my experience. *Pedagogical works in 8 volumes*, M. I. Kondakov, V. M. Korotov, S. V. Mikhalkov, V. S. Helemendik (Ed.), 4, (pp. 260–261). Moscow: Pedagogy).*
9. Макаренко, А. С. (1988). *Воспитание гражданина*. Москва: Просвещение (Makarenko, A. S. (1988). *Education of a citizen*. Moscow: Enlightenment).
10. Максакова, В. И. (2008). Воспитание гражданина: уроки А. С. Макаренко. *Педагогическое образование и наука*, 3, 8–10 (Maksakova, V. I. (2008). Education of a citizen: lessons of A. S. Makarenko. *Pedagogical education and science*, 3, 8–10).
11. Мельник, К. Ю. (2003). *Соціально-правовий захист працівників органів внутрішніх справ (проблеми теорії та практики)* (дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05). Харків (Melnyk, K. Yu. (2003). *Social and legal protection of employees of internal affairs bodies (problems of theory and practice)* (PhD thesis). Kharkiv).
12. Рішення колегії МОН України № 10 від 27.10.2016 «Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи» (*Decision of the Collegium of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 10 dated October 27, 2016 «New Ukrainian School: Conceptual Principles of Reforming the Secondary School»*) (2016). Retrieved from: <https://base.kristti.com.ua/?p=1129>

13. Шульга, В. І. (2008). Педагогічні ідеї А. С. Макаренка в сучасній школі. *PostMethodica*, 1 (78), 15–16 (Shulha, V. I. (2008). Pedagogical ideas of A. S. Makarenko in modern school. *PostMethodica*, 1 (78), 15–16).

## РЕЗЮМЕ

**Пшеничная Любовь, Скиба Ольга.** Управленческий аспект современности через призму макаренковского наследия.

*Управленческое, как и творческое, наследие А. С. Макаренко и сегодня не оставляет человека безразличным и имеет в наше время много сторонников. Управленцы, научные работники, учителя-новаторы заинтересованы созданным им педагогическим процессом, беспрецедентным за масштабами и результатами социальной реабилитации, главными условиями которого на развивающуюся личность воспитанника эффективно влияет коллектив и труд, его системность, последовательность использования новейших технологий, с учётом способностей каждого участника, в комплексе с обучением.*

*Макаренко рассматривал педагогический процесс как главный компонент социализации – целостного и непрерывного явления, что позволяет рассматривать его педагогику как стратегическую перспективу и доказал, что социальный расцвет общества осуществим только благодаря всестороннему развитию человека.*

**Ключовые слова:** макаренковское наследие, управленческий аспект, научные достижения, новаторская практика, оригинальные творческие выводы, воспитание гражданина-патриота, самоуправление, средства управленческого влияния.

## SUMMARY

**Pshenychna Liubov, Skyba Olha.** Managerial aspect of modernity through the prism of Makarenko's heritage.

*Ukrainian state development on a democratic and humanistic basis requires improvement of the pedagogical education system. For Makarenko, education and upbringing issue is also crucial in the personality development and our society moral relations, and this position becomes a key in relation to the definition of Makarenko's pedagogy as exclusively humanistic, innovative, historically promising.*

*In A. S. Makarenko's writings and management great attention is paid to many aspects that are relevant for management activity in our time: content, management forms and methods of the educational process in the light of A. Makarenko's innovative pedagogical ideas and his working experience in the colony on the disclosure of the child's abilities are determined; the processes of changes in the management paradigm are analyzed in accordance with the society development as a whole; pupils' ways and means of preparation at boarding school for independent labor activities, real mutual relations between people are outlined; stages of production meetings organization and holding are defined; ways of increasing the efficiency of administrative activity in the field of offenses prevention are revealed; it has been stated that the most widespread directions of leader's abilities development are self-education and self-esteem, expansion of outlook, change of the way of thinking, accumulation of experience in solving problems, interrelations within the organization; the truth of the thesis about the essence of the school manager's mastery is proved, which is that "maintaining a strict subordination, responsibility, giving a wide space to the public forces of the school, public opinion, pedagogical staff, school printing, individual initiative and the expanded system of school self-government".*

*A. S. Makarenko's creative and management legacy still can not leave the person indifferent and has many supporters in our time. Managers, scientists and innovative teachers*

*take over the pedagogical process organized by them, unprecedented in scope and results of social rehabilitation, the main conditions of which are the effective influence of the work on the growing pupils' personality, its systematic, the consistency of the latest technologies usage, the consideration of its inclinations, as well as combination with education. Makarenko considered pedagogical process as the main socialization component – a holistic and continuous phenomenon, which gives grounds for considering his pedagogy as strategically promising and proves that social flourishing of the society is carried out by means of comprehensive human development.*

**Key words:** *Makarenko's heritage, management aspect, scientific achievements, innovative practice, original creative conclusions, patriot's education, self-governance, managerial influence factors.*